

Технологічна підготовка майбутніх соціальних педагогів: теорія і практика реалізації

Г. Я. Майборода

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Paper received 25.11.15; Accepted for publication 04.12.15.

Анотація. Аналізуються методологічні засади технологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів як одного з видів професійної підготовки з позицій основних теоретичних підходів. Визначено особливості, проаналізовано принципи, запропоновано сукупні форми, методів, прийомів, засобів технологічної підготовки таких фахівців. Технологічна підготовка майбутніх соціальних педагогів характеризується як сукупність теоретичних і практичних компонентів. У статті визначено їх зміст, виділено рівні формування технологічних знань, розкрито алгоритм формування технологічних умінь. Автор виділяє принципи технологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів гуманізму, цілісності та контекстності, професіоналізму, проблемності, діалогічності, пріоритетності самостійного навчання, саморозвитку й самоосвіти, творчості, оптимальності та операційної технологічності.

Ключові слова: майбутній соціальний педагог, теоретичні підходи, технологічна підготовка, принципи технологічної підготовки, методи, форми, засоби технологічної підготовки.

Важливою умовою успішного розв'язання питань соціальної реальності є компетентний суб'єкт професійної діяльності, спроможний використовувати одержані знання на практиці, впроваджуючи сучасні технології, форми і методи діяльності. Аналіз особливостей професійної підготовки соціального педагога у вищому навчальному закладі сприяв розумінню того, що технологічна підготовка як один із видів професійної підготовки має базуватися на сучасних наукових засадах; потребує постійного аналізу і врахування змін, які відбуваються в соціально-педагогічній науці і практичній діяльності. Існуючі суперечностей: між недостатньою теоретичною і методичною розробленістю даного питання; між вимогами до технологічної готовності майбутнього соціального педагога та відсутністю наукових досліджень щодо здійснення такої підготовки у вищому навчальному закладі; між зростаючими об'єктивними потребами сучасної соціально-педагогічної практики і не достатнім рівнем сформованості технологічних знань, умінь і навичок у студентів спонукають до вивчення наукових засад такого виду професійної підготовки.

Питання технологічної підготовки майбутніх педагогів вивчали зарубіжні та вітчизняні науковці: теоретичні засади технологізації педагогічних процесів розробляли В. Беспалько, О. Вербицький, Л. Гребенкіна, Н. Манько, В. Сластьонін та ін.; наукові аспекти технологічної підготовки майбутнього соціального педагога – Р. Вайнола, О. Беспалько, А. Капська, І. Липський, Л. Мардахаєв та ін. Актуальність технологічної підготовки соціальних педагогів як наукової проблеми підтверджується соціокультурною, економічною, педагогічною значимістю професійної діяльності таких фахівців. На думку дослідника Г. Селевка, володіння педагогічними технологіями, розуміння сутності технологічного аспекту професійної педагогічної діяльності є важливим показником високого професіоналізму фахівця. Технологічна підготовка майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери знаходиться у нерозривному зв'язку із змістом, специфікою соціально-педагогічної діяльності. Дослідник І. Липський, акцентує увагу на існуючих суперечностях, які послаблюють потенційні можливості соціально-педагогічної діяльності, серед яких визначає наступні: «між не розробленістю структури конкретної технології (як сукупності взаємопов'язаних внутрішніх елементів-операцій) і функці-

ональним її призначенням; між невизначеністю зв'язків і послідовністю реалізації елементів технології; між цільовою обумовленістю пізнавально-перетворювальної діяльності людей і недостатньою функціонально-цільовою визначеністю тої чи іншої технології» [2; 6]. Тому технологічна підготовка майбутніх соціальних педагогів особливо її теоретичні та практичні засади потребують ґрунтовного вивчення.

Виходячи з вищезазначеного, метою статті є аналіз та обґрунтування теоретико-практичних засад технологічної підготовки майбутнього соціального педагога як одного із видів професійної підготовки.

Дослідження поставленої мети здійснювалось наступними методами: теоретичні – аналіз, узагальнення наукових джерел з метою обґрунтування теоретичних засад технологічної підготовки студентів; спостереження, опитування, порівняння одержаних результатів – з метою виявлення основних проблем, аспектів, способів технологічної підготовки.

Вивчення теорії і практики професійної підготовки майбутнього соціального педагога дозволяє виявити сукупність підходів, принципів, які складають основу технологічної підготовки, враховуючи реальні особливості соціально-педагогічної діяльності: особистісно-діяльнісний, компетентнісний, системний, ситуаційний, технологічний, акмеологічний, що на наш погляд, суттєво можуть вплинути на результати такої підготовки.

Максимально орієнтує підготовку соціального педагога на використання суб'єктивного досвіду, можливостей, потреб у самореалізації під час навчально-виховного процесу *особистісно-діяльнісний підхід* (І. Бех, О. Бондаревська, С. Гончаренко, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, І. Якиманська). Оскільки особистість розвивається не тільки як суб'єкт пізнання, суб'єкт життєдіяльності, а як суб'єкт людської культури (її носій, зберігач, користувач, творець). Ключовими поняттями цього підходу є «особистість», «діяльність». Технологічна підготовка майбутнього соціального педагога має базуватися на спонуканні особистості студента до набуття різноманітних видів діяльності, сукупність яких утворює широту зв'язків зі світом, соціумом, професійним середовищем. [7]. Ключовими поняттями *компетентнісного підходу* (А. Маркова, В. Овчарук, О. Пометун, В. Сластьонін та ін.) є «компетентність». Цей підхід

передбачає зміщення акценту з накопичення теоретичних знань, умінь під час навчання на активне застосування їх у соціальній практиці з метою формування навичок і досвіду. Він також орієнтує учасників навчального процесу на засвоєння умінь використовувати способи, засоби професійної діяльності; забезпечує високу готовність фахівця до реалізації традиційних і інноваційних способів діяльності. Реалізація такого підходу вимагає розробки спеціальних навчальних програм, які будуть враховувати сутність і призначення цього підходу. *На засадах системного підходу* технологічна підготовка розглядається як система взаємообумовлених компонентів, утворюючих цілісну єдність, орієнтованих на досягнення особистістю поставлених цілей, завдань, на формування технологічних знань, умінь, навичок, якостей, необхідних для здійснення соціально-педагогічної діяльності (Р. Андертон, Т. Ільїна, К. Пліско та ін.). Основними поняттями підходу є: «система», «елемент», «структура», «цілісність». До основних системних принципів відносять наступні: цілісності (залежності елемента від системи); структурності (можливість опису системи через установлення зв'язків між її елементами; взаємозалежності системи й середовища (система проявляє властивості у взаємодії із середовищем) [7]. *Ситуаційний підхід* (М. Кухарев, М. Поташник, В. Савельєва та ін.) пов'язаний із основними поняттями: «ситуація», «фактор», «стан», «умова», «динамічність», «невизначеність». Ситуація – це сукупність факторів, які визначають умови, що змінюються. Життя вихованців і соціального педагога, будь-якої організації знаходяться в умовах, які постійно змінюються. Не існує уніфікованого способу для ефективного розв'язання всіх ситуацій. Діяльність соціального педагога вимагає постійного пристосування до ритму сучасного соціуму, до мінливості ситуації, яка створює умови для пошуку методів, прийомів, технологій її удосконалення. Це потребує умінь аналізувати, моделювати, приймати рішення, коректувати результати діяльності. Такий підхід обумовлює формування технологічних знань, умінь, навичок, якостей особистості майбутнього фахівця через активну його участь у розв'язанні та управлінні конкретної соціально-педагогічної ситуації. *Акмеологічний підхід* (А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Закикін, Л. Рибалко, С. Пальчевський та ін.) до технологічної підготовки студентів. Основними положеннями даного підходу науковці вважають: спрямування їх на досягнення високих результатів у різних напрямках особистісно-професійної діяльності, підготовка до самостійного пошуку і використання способів діяльності, постійний саморозвиток, самовдосконалення у використанні методів, технологій соціально-педагогічної діяльності, застосування акмеологічних технологій як таких, які спрямовані на самореалізацію у творчій діяльності, набуття професіоналізму, безпосередньо в оволодінні технологічною готовністю до діяльності. *Технологічний підхід* до професійної діяльності не вважається дослідниками універсальним, проте у контексті зазначеної проблеми він набуває особливого статусу. Важливою одиницею технологічного підходу є «технологія» – синтез досягнень науки і практики, джерелами якої є: нове соціальне і педагогічне мислення; розвиток виробничих відносин, соціальної, педагогічної, психологічної науки і техніки, передового

педагогічного досвіду; прогресивних досягнень на основі врахування минулого досвіду. Він відкриває нові можливості для засвоєння різних видів діяльності у вищому навчальному закладі; передбачає: інструментальне, чітке управління навчально-виховним процесом; гарантує одержання ефективного результату; засвоєння соціального простору з метою розуміння різноманітних проблем, освітньої, соціальної дійсності, соціальних явищ, ситуацій соціально-педагогічного процесу та одержання нових способів їхнього розв'язання. Цей підхід забезпечує чіткість, покровість виконання дій, використання сукупності різноманітних методів, прийомів, операцій соціально-педагогічної діяльності з метою одержання її продуктивних результатів. Також надає можливості: аналізувати і систематизувати на науковій основі практичний досвід соціально-педагогічної діяльності; комплексно вирішувати проблеми соціалізації і соціального виховання особистості.

Процес технологічної підготовки, на наш погляд, має включати взаємопов'язані етапи: *формування пропедевтичних знань* (синтез нового знання – навчальний матеріал дисциплін, які вивчаються у навчальному закладі освіти, оскільки в змісті таких дисциплін виділяються комплекс наукових знань, умінь і навичок, які відносяться до технології здійснення професійної діяльності); *формування емоційно-ціннісного ставлення* студента до процесу і результату технологічної підготовки, які він одержує є важливою складовою не тільки професійної компетентності, але й загальної компетентності особистості; *формування системи технологічних знань* (усвідомлення сутності поняття «технологія», «соціально-педагогічна технологія», «види технологій», «алгоритм соціально-педагогічної технології» і ін.); *формування технологічних умінь* (планування, прогнозування, діагностування, конструювання, моделювання і т. ін.); *формування культури спілкування* як елемента технологічної підготовки; *управління якістю технологічної підготовки*; *взаємозв'язку теорії і практики* такої підготовки [9]; *набуття досвіду технологічної діяльності*, як особистісного утворення, що може переноситися з одного виду діяльності в інший, використання технологій і методів («технологічний досвід» виступає у формі технологічних знань, умінь, навичок, готовності до використання технологій і методів у різних видах діяльності, творчості); *реалізація технологічної підготовки* в навчально-виховному процесі на лекціях, семінарах, практичних, лабораторних заняттях, самостійній роботі та під час різних видів практик.

Узагальнюючи вищезазначений матеріал, визначимо універсальні принципи, якими варто керуватися в процесі технологічної підготовки фахівців: принцип гуманізму, принцип цілісності та контекстності, принцип професіоналізму, принцип проблемності, принцип діалогічності, принцип пріоритетності самостійного навчання, саморозвитку й самоосвіти, принцип творчості, принцип оптимальності та операційної технологічності. Зазначені підходи і принципи акцентують увагу на тому, що технологічна підготовка представляє собою єдність теорії і практики. *Технологічна підготовка* майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі передбачає формування готовності студента до технологічної діяльності, що характеризується наявністю сукупності загальних і спеціальних знань та системної єд-

ності технологічних знань; сформованих умінь, навичок; досвіду; особистісних якостей, які дозволяють виконувати продуктивну професійну діяльність. Вона складається з *теоретичного і практичного компонентів технологічної підготовки фахівця*.

Теоретичний компонент технологічної підготовки включає знання технологій, зміст і особливості яких впливають на формування знань і умінь майбутнього фахівця. Так, аналіз праць Г. Селевка, М. Шакурової, Л. Нікітіної [6] та ін. сприяв виокремленню наступних видів технологій, якими, на нашу думку, має володіти соціальний педагог: технології соціального навчання, соціальної освіти (профілактики, «рівний-рівному»); технології соціального виховання; технології розвиваючі, індивідуального розвитку; технології соціально-педагогічної підтримки (супровід, реабілітації, відновлення втрачених здібностей, соціально-педагогічної допомоги); технології створення умов ефективної соціалізації; самостійного засвоєння норм, цінностей; соціально-адаптації, автономізації (розвитку самостійності, індивідуальності), соціального загартування (підготовка до розв'язання складних ситуацій), терапевтичні; технології управління (діагностичні, організаторські, комунікативні, проєктувальні, моделювання, конструювання, моніторингові, корекційні, компенсувальні і т. ін.; психологічні, педагогічні, соціальні, соціально-психологічні, медичні, культурологічні, економічні, акмеологічні і т. ін.). Теоретична технологічна підготовка соціального педагога спрямована на формування пропедевтичних знань; синтезу суб'єктивно нового технологічного знання на основі встановлення міжпредметних зв'язків (процес переносу знань, прийомів, методів з однієї дисципліни в іншу, на синтез суб'єктивно нового технологічного знання; формування емоційно-ціннісного ставлення студента до процесу і результату технологічної підготовки, технологічного досвіду (знань, умінь) як особистої цінності, вільно орієнтуватися в професійній діяльності; набуття технологічного досвіду, який слугує мірою оцінки професійної діяльності як власної, так і інших; формування системи знань, які виконують функції теоретичної і методологічної основи по відношенню до інших навчальних знань, оскільки технологічна підготовка реалізується в дисциплінах усіх циклів основної підготовки фахівців. Теоретичний аспект технологічної підготовки – це «узагальнення знань про технології і знання про технології», методи, прийоми, засоби та організацію їхньої реалізації; знання про сутність умінь технологічно мислити, аналізувати, проєктувати, моделювати, конструювати тощо. Розвиток технологічних знань проходить декілька рівнів. Варто зазначити, що на першому «*емпіричному рівні*» формування технологічних знань спрямовується на оволодіння студентами інформацією про закономірні зв'язки і відносини, які виявляються через аналіз безпосередніх даних спостережень щодо технологічного процесу, його сутність; ознайомлення з метою, завданнями, змістом навчальних курсів технологічного спрямування, на простий аналіз і синтез окремих аспектів стосовно розвитку технологічного процесу, на розвиток уявлень про структуру та ознаки технологічного процесу та пояснення прикладів щодо розуміння важливих понять. Засвоєння теоретичних знань на цьому рівні відрізняється їхньою не систематизованістю, особливо тих, що пов'язані з сут-

ністю технологічного процесу, прийомами, операціями, методами технологічної діяльності соціального педагога. Другий – «*теоретико-технологічний рівень*» характеризується поверхневими технологічними знаннями (про технологію як певну систему діяльності, про специфіку базових і спеціальних технологій та їхні властивості і можливості). На цьому рівні інтерес студентів проявляється лише до окремих методів і методик, операцій і технік. Третій – «*свідомий рівень*» характеризується знаннями технології як цілісної системи, усвідомленням сенсу та призначення технологій, переваг над іншими способами діяльності. Такий рівень навчання передбачає формування на основі одержаних технологічних знань, умінь і навичок застосування форм, методів, технологічних прийомів у практичній роботі, створення моделей, розв'язання конкретних ситуацій за запропонованою схемою, зразком, алгоритмом дій; передбачення причин і наслідків упровадження способів і засобів діяльності, оцінка ходу і результатів власної технологічної діяльності. Він також вимагає застосування самостійної роботи як в індивідуальній, так і в груповій формах. Завершує процес формування технологічних знань – «*творчий рівень*», який характеризується сформованістю технологічних знань, високими показниками якості технологічних знань, змістом причинно-наслідкових зв'язків, шляхів ефективності одержання результатів, наявністю таких знань, які сприяють створенню нових технологій. Творчий рівень технологічних знань студента проявляється у самостійності використання вже одержаних знань в різних нестандартних ситуаціях, у застосуванні їх в проєктувальній роботі, в удосконаленні форм, методів, засобів технологічної роботи.

Досвід практичної діяльності у сфері підготовки соціальних педагогів і аналіз наукової літератури свідчить про те, що випускники маючи технологічні знання не готові застосувати їх на практиці. Студентам у процесі професійної технологічної підготовки надаються готові знання, пропонується алгоритм виконання дій; часто не вимагається самостійність пошуків у розв'язанні завдань та аргументації щодо їх вибору і т. ін. Через це, на наш погляд, практичний компонент технологічної підготовки потребує ґрунтовного вивчення, аналізу, узагальнень. *Практичний компонент технологічної підготовки* передбачає набуття практичних знань, умінь, навичок, формування комплексу якостей, які необхідні фахівцю при виконанні завдань професійної діяльності. За аналогією характеристики теоретичного, такий компонент також можна представити декількома рівнями сформованості умінь: виділяти, встановлювати зв'язки між елементами соціально-педагогічного процесу та цілями, засобами педагогічної діяльності; конструювати соціально-педагогічний процес найбільш оптимально без значних витрат; формувати уміння здійснювати майбутню професійну діяльність і, водночас, моделювати технологічні закономірності, прогнозувати результати діяльності, організовувати власну і колективну діяльність; переносити технологічні знання з одного виду діяльності в інший, з метою виконання нових завдань; оволодіти уміннями культури спілкування, механізмами трансляції накопиченої інформації; уміннями управляти якістю технологічної підготовки. Прослідкуємо зазначене на прикладі

рівнів набуття технологічних умінь. Так, «*емпіричний рівень*» сформованості технологічних умінь характеризується не значною кількістю набутих умінь використовувати окремі прийоми, операції, методи технологічної діяльності за допомогою більш кваліфікованих фахівців; «*саме теоретичний рівень*» характеризується перевагою теоретичних умінь (знаю як зробити, але не можу), поверховими технологічними вміннями користуватися окремими методами, методиками, операціями і техніками; «*свідомий рівень*» дозволяє виконувати технології, за визначеним алгоритмом із урахуванням системності технологічного процесу, використовуючи різноманітні вміння, що сприяють результативності професійної діяльності; «*творчий рівень*» характеризується сформованістю сукупності аналітичних, проєктувальних, моделювальних, творчих умінь, їх високими якісними показниками, нестандартністю їх застосування та оперативністю реалізації. Дослідженню технологічних умінь особистості педагога присвятили праці О. Арсланова [1], М. Левіна [3], Н. Манько [4]. Технологічні вміння соціального педагога визначимо як «сукупність умінь, що відображають особливості педагогічної діяльності, пов'язані з підготовкою, орга-

нізацією соціально-педагогічного процесу, розробкою науково-методичних і технологічних завдань. До технологічних умінь соціального педагога відносять наступні: ставити мету, визначати завдання діяльності, діагностувати, передбачати і прогнозувати її хід і результати, планувати, організовувати, розподіляти навантаження взаємодіяти з представниками соціальних інститутів і різними статусними, віковими групами населення, здійснювати консультативну, волонтерську, посередницьку, соціально-виховну, фасилітативну роботу; проєктувати, моделювати соціально-педагогічні процеси та управляти ними.

Отже, технологічна підготовка фахівця до соціально-педагогічної роботи спрямована на формування у студентів умінь і навичок успішного завершення виконання поставлених завдань, науково обґрунтування основ методики розв'язання задач, використання інструментів контролю і самоконтролю власної діяльності.

Висновки. Підводячи підсумок, варто зазначити, що вивчення теоретичних і практичних засад технологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів сприятиме розумінню її сутності, що позитивно вплине на її реалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсланова О.Г. Формирование технологических умений у будущих педагогов в вузе : дис. ... канд. пед. наук / О.Г. Арсланова. – Нижний Новгород, 2007. – 167 с.
2. Липский И.А. Технологический потенциал социально-педагогической деятельности / И.А. Липский // Педагогика. – 2004. – № 9. – С. 34 – 41.
3. Левина М.М. Технология обучения и ее роль в структуре педагогического знания учителя / М.М. Левина. – М. : МГПУ, 1991. – 220 с.
4. Манько Н.Н. Технологическая компетентность педагога / Н.Н. Манько // Школьные технологи. 2002. – С. 34-41.
5. Мардахаев, Л.В. Основы социально-педагогической технологии / Л.В. Мардахаев. – Рязань, 1999. – 312 с.
6. Методи і технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / авт.-уклад. : С.П. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник. – Черкаси, 2009. – 450 с.
7. Наукові підходи до педагогічних досліджень : кол. монограф. / за заг. ред. д. пед. наук, професора, чл. кор. НАПН України В. І. Лозової. – Х. : вид-во Віровець А.П. «Апостроф», 2012. – 348 с.
8. Никитина Н.И. Методика и технология работы социального педагога / Н.И. Никитина, М.Ф. Глухова : учеб. пособие. – М., 2005. – С. 5-8.
9. Слостенин В.А. Формирование профессиональной культуры учителя : учеб. пособие / В.А. Слостенин. – М. : Прометей, 1993. – 177 с.

REFERENCES

1. Araslanova, O.G. Formation of technological abilities at the future teachers in high school: dis. cand. ped. sc. / O.G. Araslanova. – Nizhniy Novgorod, 2007. – 167 p.
2. Lipskiy, I.A. The technological potential of social and educational activities / I.A. Lipskiy // Pedagogika. – 2004. – № 9. – P. 34-41.
3. Levina, M.M. Technology education and its role in the structure of pedagogical knowledge of the teacher / M.M. Levina. – M. : MGPU, 1991. – 220 p.
4. Man'ko, N.N. The technological competence of teachers / N.N. Man'ko // School technology. 2002 – P. 34 – 41.
5. Mardakhaev, L.V. Fundamentals of social and educational technology / L.V. Mardakhaev. – Ryazan, 1999. – 312 p.
6. Methods and technologies of social and educational work: teach. guidances / S.P. Arkhipova, G.Ya. Mayboroda, O.V. Tyutyunik. – Cherkasi, 2009. – 450 p.
7. Scientific approaches to educational research: col. monograph / red. V.I. Lozovoi. – KH. : Publisher A.P. Virovets' «Apostrof», 2012. – 348 p.
8. Nikitina, N.I. Technique and technology of social work educator / N.I. Nikitina, M.F. Glukhova: teach. guidances. – M., 2005. – P. 5-8.
9. Slastenin, V.A. Formation of professional culture of the teacher: teach. guidances / V.A. Slastenin. – M. : Prometei, 1993. – 177 p.

Future Social Workers' Technological Training: Theory and Practice of Implementation

G.Ya. Mayboroda

Abstract. Future social workers' technological training is characterized as a set of theoretical and practical components, their contents are defined, the levels of formation of theoretical knowledge are highlighted; algorithm of technological skills formation is covered. The author identifies the principles of future social workers' technological training: humanism, integrity and context, professionalism, problem, dialogism, prioritizing of self-learning, self-development and self-education, creativity, and optimal operating technology and describes their contents.

Keywords: theoretical approaches, technological training, principles, methods, forms, means of technological training, future social worker